

הרב ירחמיאל ישראל יצחק הלפרין

חג השבועות הזה זמן מתן תורתנו

עיון בקשר שבין מהותו של מקרא-קודש חג השבועות לזמן מתן תורה

א.

מדוע לא גילתה התורה את התאריך המדוייק של מעמד הר סיני

"שלא נשכח מעמד הר סיני ולא נסיר אותו מדעתנו, אבל יהיו עינינו ולבנו שם כל הימים" (רמב"ן בספר המצוות).
 "ועוד שאלתי מרבתי ומחברי זה כמה שנים, למה לא נאמר בתורה בפירוש כי ביום הזה נתתי לכם את התורה, כמו שנאמר הטעם בחג המצות ובחג הסוכות?" (ספר מלמד התלמידים, לרבינו יעקב ב"ר אבא מרי חותנו של ר"ש אבן תיבון, עמוד ק"כ).

למעמד הר סיני אין תאריך!

הוא אירע, ככתוב, בחודש השלישי לצאת בני ישראל ממצרים, אולם תאריך מפורט יותר התורה לא מזכירה. גם כאשר משה רבינו חזר כעבור ארבעים שנה בפני בני ישראל על רשמי המעמד ועל עשרת הדברות וציוה לא לשכוח את "יום אשר עמדת בחורב", הוא לא התייחס לתאריך המסוים בו אירע המעמד.

לעומת זאת, התורה מתייחסת למועד המדוייק של יציאת מצרים, והיא קבעה חג מיוחד לדורות בדיוק ביום זה: "והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה... והיה היום הזה לכם לזכרון וחתם אתו חג לה' לדרתיכם חקת עולם תחגהו" (שמות י"ב).

הדבר מעורר מחשבה כאילו אכן ובאמת אין למעמד הר סיני תאריך, אין לו "יום זכרון" שנתו, ולא מצווה מעשית - כל כולנו עדים להיותו, כלל האומה, נביאי ישראל וחכמיהם, לומדי התורה לדורותיהם, מאמיני הייחוד ומקדשי השם, מהווים בעצם היותם תזכורת חיה כי "אתה נגלית בהר קדש... מן השמים השמעת קולך".

האוצר ♦ גיליון ט"ז

מעמד הר סיני לא מכומת לתאריך אחד, הוא מתפרש ומתפשט על כל הימים, מתעלה מעל כל הזמנים, חוצה חילופי עונות וחודשים, מקיף את כל ההווה הישראלית ובכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת. כל שכן שנתנית התורה חוקותיה ומצוותיה ששורשם וראשיתם באותו מעמד, אינם מצטמצמים ליום זיכרון שנת, הם לב ליבה של כל עמידתנו לפני ה'. וכדברי התרגום: קול גדול ולא יסף - ולא פסק!

כך פירש בעל התורת חיים (בבא מציעא פ"ה.): "דלהכי יסדו בחתימת ברכת התורה ברוך אתה ה' נותן התורה ולא תיקנו לומר נתן התורה, כמו שתיקנו לומר בפתיחת הברכה ההיא, רמז שעוד היום הוא נותן התורה והוא קול שפע הבא ממנו למי שזוכה בו, ונראה דהדא הוא דכתיב מגיד דבריו ליעקב ולא כתיב הגיד דבריו ליעקב משמע נמי כי עוד היום מגיד דבריו ליעקב".

נתינת התורה מדלגת על ימים ושנים. כל לומד תורה היום משול הוא כמקבל התורה בסיני. כך רואה זאת גם ספר הזוהר (ריש חוקת, מתורגם): "בא וראה דברי התורה קדושים הם, עליונים הם, מתוקים הם, כמו שכתוב, "הנחמדים מזהב" כו', כל העוסק בתורה כאילו עומד כל יום על הר סיני לקבל התורה, וזה שכתוב 'היום הזה נהיית לעם'". וביאר הנפש החיים (שער ד' י"ד): "והטעם שכמו שבעת המעמד המקודש נתדבקו כביכול בדבורו יתברך, כן גם עתה בכל עת ממש שהאדם עוסק והוגה בה, הוא דבוק על ידה בדבורו יתברך ממש, מחמת שהכל מאמר פיו יתברך למשה בסיני" (וראה גם דברי בעל הקדושת לוי פרשת ואתחנן).

לפי הסתכלות זו נבין מדוע אין ציווי מן התורה לזכור מידי שנה את מעמד הר סיני ומתן תורה ביום מסוים, וכמו שאין מצווה מן התורה להקדיש יום בשנה לזכור את יחוד השם. אמונת הייחוד, כמו גם קבלת התורה, מהוות את יסודות הקיום של אומתנו, ולכן הן אינן נזקקות לציון מיוחד או לתזכורת.

נעיין בביאורם של שלושה מחכמי ספרד בסוף תקופת הראשונים שעמדו על השאלה מפני מה לא קבעה תורה יום חג לציון מתן תורה:

בשנת תרנ"ד הודפס בברלין מכתב-יד ספר מדרשי התורה לקדוש רבי שלמה אשתרוק (נרצח בברצלונה בגזירות קנ"א). בספרו (עמוד 118) עמד על השאלה, וכך כתב: "יש לתמוה למה לא נתבאר בתורה בחג השבועות כי בו נתנה התורה,

כאמרנו בתפלה יום מתן תורתנו, כמו שנתבאר בשאר המועדים... עד שנפל המחלוקת אם בששה בסיון או בשבעה בו. התשובה לשתי סבות: האחת לבל יחשוב החושב שהתורה תלויה בזמן, וזה שכבר נבראת אלפים קודם שנברא העולם ואלפים שנה עד והנפש אשר עשו בחרן, ולא היה מצפה רק עם הראוי לקבלה זה יהיה אחר תמ"ח שנה. וזהו אמרם שהתורה נבראת בשביל ישראל, לזה לא פרסם רק הכנת ישראל לקבלה. והשנית שתהא חביבה עליך בכל יום כאלו היום ניתנה מחדש לאותו יום שיבינה. אמנם אין ספק שהוקבע החג ביום שנקבע לתת בו התורה והוא חג השבועות...".

בסגנון אחר כתב בתירוצו השני רבי יצחק עראמה בעל עקידת יצחק (ויקרא שער סז, פרשת אמור): "והנה יש בכאן שאלה חזקה, והיא כי למה לא פירשה התורה כי היום הזה שהוא חג השבועות נזכר ונעשה לזכר מתן התורה האלהית וקבלתה כמו שחוייב ממה שביארנוהו וממה שהוחזק בידנו ממנהגו ומנהג אבותינו בתקוני תפלותנו וקריאת פרשיותינו, על הדרך שפירשה בחג המצות ובחג הסוכות, גם ביום הדין ויום הכיפורים. אלא שיש לי להשיב בזה שתי תשובות. האחד כי אין שום מבוא לתורה לצוות על זה הענין כי אם אחר קבלתה"^א כן אין תצוה התורה שנחוג יום קבלתה והתחלת מציאותה אם אין אנו חייבין לשמוע בקולה, אם לא בהיות זה מקובל אצלנו לאמת תחלה.

והשני לפי שזכרון התורה וקבלתה אינו לזמן מיוחד כשאר ענייני המועדים הנזכרים, רק מצותה בכל יום ובכל עת ובכל שעה דכתיב (יהושע א') 'לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה'. ובכל יום ויום אנו מצווין שיהיו חדשים וחביבין בעינינו כיום שנתנו בו דכתיב (דברים כ"ו) 'היום הזה ה' אלהיך מצוך' וגו'. ...ולזה צותה התורה ביום הבכורים, ולענין מתן תורה סמכה על הפרסום הנכתב מפורש בפרשת בחדש השלישי (שמות י"ט) אשר הוא פרסום נפלא שאי אפשר להתעלם".

האברבנאל (ויקרא פרק כג), שהושפע מבעל העקידה, מבאר יותר: "והנה לא נתנה תורה טעם לחג הזה שיהיה זכר ליום מתן תורה, לפי שלא הוקבע החג לזכרון מתן תורתנו, כי התורה האלהית אשר היתה בידינו והנבואה אשר היא

(א). מעין דברי הראשונים ז"ל (ראה השגות הרמב"ן על ספר המצוות, עשה א') שכתבו שאין שום טעם שתהא האמונה במציאות השם מצוה, לפי שאין מצוה מבלי שיקדם מציאות מצווה.

בידינו עדי' על עצמה ואין צורך לקדש יום לזכור אותה. אבל היה טעם חג השבועות להיותו התחלת קציר חטים, ...ואין ספק שביום חג השבועות ניתנה התורה, אבל לא נצטווה החג על זכירתה². וכן תמצא ביום התרועה שנאמר זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון, עם כל זה לא נאמר שעל כך צוה יתברך לעשות יום תרועה זכרון לבריאת עולם אלא להיותו יום הדין. כן הוא בחג השבועות שהוא זמן מתן תורתנו אבל לא נצטווה החג לזכרון זה כי אם להיותו תחלת קציר החטים, וכן נאמר בסדר משפטים וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה... ובסדר כי תשא... ובסדר פנחס... ובסדר ראה... הנך רואה שלא נקרא זה החג אלא על שם השבועות ולא נצטווה כי אם מפני הבכורים לא לזכרון מתן תורה, ולזה נאמר בחג השבועות בעצם היום הזה כי מפני עצומו של אותו יום להיותו בכורי קציר חטים נצטווה לא מפני מה שהיה ממתן תורה...".

וכך כתבו עוד מרבתינו, ראה כלי יקר (ויקרא פרק כ"ג ט"ז): "ואם כן כל יום הוא מתן תורה אצל ההוגים בה על כן אין ראוי להגביל יום ידוע לנתינתה". וכן סיכם זאת בקצרה בעל הערוך השולחן (אורח חיים סימן תצ"ד סעיף ב'): "לפי שהתורה כשניתנה ניתנה לעד ולעולמי עולמים ואין שייך לקבוע יום מיוחד בשביל זה".

לפי דרכם נבין את ביאורו של המבי"ט (בית אלקים שער היסודות פרק ל"ז) מדוע אין מצוה פרטית על עניין מתן תורה בחג השבועות, וכה כתב: "והיו חג המצות וחג הסוכות רמז ליציאת מצרים ולמה שקרה לישראל בזמן יציאתם ואחרי כן, והם דברים פרטיים חמץ ומצה בפסח וסוכה בימי החג. אבל חג השבועות הרומז למתן תורה אין בו דבר פרטי באותו יום מפני שהוא כולל כל התורה כולה הכלולה בעשרת הדברות שנשפעו ביום המקודש ההוא". לדעתו ציון קבלת התורה אינו יכול להצטמצם למצווה פרטית, ולדעת אחרים מרבתינו, כאמור, אף לא ליום פרטי.

נזכיר ביאור נפלא בענין זה מרבי יוסף שאול נתנון (דברי שאול, ויקרא פרק כ"ג פסוק כ"ז): "הגידו לי קושיא בשם הרב אבן שועב... דמקום שאינו אלא יום אחד יום טוב כתיב יום, וכן יסדו אנשי כנסת הגדולה בתפלותיהם דבראש השנה ויום הכפור כתב הנוסחא יום, ובפסח ובסוכות לפי שהן שבעה ושמונה יסדו אנשי כנסת

2. ודלא כבעל מדרשי התורה.

הגדולה זמן. אך בשבועות שיסדו זמן מתן תורתנו קשה שאינו אלא יום אחד. והשבתי לפי שהזמן מתן תורתנו נמשך משם ולהלאה תמיד, לכך נקט בלשון זמן. וגם לפי מה שמבואר במדרשים (תנחומא בראשית א') שהתורה הקדושה נכתבה באש שחורה על גבי אש לבנה עוד קודם בריאת עולם... ואם כן שייך לשון זמן שנמשך זמן רב...".

להלן נשתמש בהבנה זו כדי להגדיר ולחדד את טעם ושורש חג השבועות מן התורה. נראה כי אכן חג השבועות אינו מיוסד על היותו חל בזמן מתן תורה, אלא על ההודאה על הקציר והקרבת שני הלחם, וכפי שנאריך בהמשך. ברבות הימים קבלו ישראל על עצמם יום שמחה, בחג השבועות, להראות כי מרוצים ושמחים הם בתורה ובמצוותיה, וכללו את עניין מעמד הר סיני וקבלת התורה בתכני חג השבועות, ועל כך להלן.

יש להדגיש, הגם כי הרעיון לפיו הסיבה שאין התורה מזכירה את יום מתן תורה מופיע אצל הרבה מרבתינו, כפי שהובא לעיל, הרי שלא כולם תמימי דעה שזו גם הגדרת החג, דהיינו שחג השבועות לא הוקבע על עניין מתן תורה. אפשר להחיל את העיקרון רק לגבי פרטי היום ואיזכוריו בתורה, ולא על מהות היום. אנו השתמשנו ביסוד זה אף לביאור הגדרת היום וסיבת קביעותו.

הגדרת מהות החג כאינו בא על ענין מתן תורה מצאנו גם בשם רבי חיים מבריסק: "הרב [יוסף דב סולובייצ'יק מבוסטון] סיפר, שסבו הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל החשיב את חג השבועות לחג שתי הלחם, יום הביכורים, ולא לחג של מתן תורה. בתורה לא נאמר 'זמן מתן תורתנו', את התורה עלינו להשיג בעצמנו. רבי חיים קרא תמיד את עשרת הדברות בטעם התחתון גם ביום טוב הראשון של שבועות, ונימוקו שאין אנו מעיזים לומר שאנו עושים מתן תורה דבר זה" (מועדי הרב עמוד 159. ובענין הנהגתו בקריאת עשרת הדברות ראה גם בספר חכמה ודעת לרבי משה שטרנבוך שמות כ' א')⁹.

ג). אכן אין לשלול שאף על פי שלא מצאנו בכתובים, הרי יתכן ובמנהג ישראל הקדום או בסדרי התפילה הקדומה בחג השבועות היה זיכרון גם למעמד הר סיני וכריתת הברית בין ישראל לה'. אולי זכר לזה בשמחה היתירה ביום כיפור ששררה, לדעת חז"ל (בסוף תענית וכדלהלן), גם בעקבות היות יום זה

ב.

מעמד הר סיני מול קבלת התורה

"מעמד הר סיני היה בראש ובראשונה המעמד אשר בו ניתנה תורה לעם ישראל, אך חשיבותו של המעמד אינו נובע רק מעצם העובדה שניתנה בו תורה, אלא משום שהוא עמוד שהאמונה סובבת עליו, וממנו אנו שואבים את הכוחות לעמוד בכל הנסיונות שבאים עלינו במהלך הדורות" (רבי דב יפה, לעבדך באמת עמוד ל"ז).

שתי הנקודות של בעל העקידה, המבארות את שתיקת התורה ביחס לקביעות יום מעמד הר סיני לדורות, מייצגות שני רבדים במעמד הר סיני, שלא הוקבעו ביום זכרון לדורות.

שני חלקים היו באותו מעמד בהר סיני (ביטוי שאגב, מופיע לראשונה כנראה בספרו של רבי סעדיה גאון "הנבחר באמונות ודעות" ובכתבי גאונים אחרים מתקופתו [ראה למשל תשובות הגאונים שערי תשובה סימן כ"ו]): התגלות והופעת ה' לעיני בני ישראל במעמד כביר ואדיר רושם "הרים נזלו מפני ה' זה סיני מפני ה' אלקי ישראל" (שופטים ה' ה) וכריתת הברית עמם. ובנוסף, מתן התורה - נתינת עשרת הדברות כבסיס התורה והמצוות, ועליית משה לראש ההר במשך ארבעים יום על מנת ללמוד וללמד את חוקי התורה ערכיה ומצוותיה.

שתי הנקודות כלולות בנוסח התפילה למוסף של ראש השנה (בברכת שופרות): "אתה נגלית בענן כבודך על עם קדשך לדבר עמם, מן השמים השמעתם קולך ונגלית עליהם בערפלי טהר, גם העולם כלו חל מפניך ובריות בראשית חרדו ממך בהגלותך מלכנו על הר סיני ללמד לעמך תורה ומצוות ותשמיעם את הוד קולך ודברות קדשך מלהבות אש, בקולות וברקים עליהם נגלית ובקול שופר עליהם הופעת". מוזכרת כאן גם ההתגלות מן השמים, וגם "ללמד לעמך תורה ומצוות".

יום נתינת הלוחות (במסורת יהודי אתיופיה, שהתנתקו משאר עם ישראל בזמן מוקדם מאד [ואף לא שמעו על תקנת חנוכה], יש זכרון למעמד הר סיני בחג השבועות [בחשבונם הוא חל בתאריך לא נכון, חמישים יום לאחר שביעי של פסח, י"ב סיון], אף כי עיקר החג סובב אצלם על עונת הזריעה החלה אצלם בתקופה זו, המקבילה לעונת הקציר בארץ ישראל. ראה על מנהג בני אתיופיה אצל ש' שלום, מסיני לאתיופיה, עמוד 183).

כשם שלא ציוותה תורה לעשות יום מיוחד זכר למעמד הר סיני, כך לא ציוותה לעשות יום מיוחד זכר לקבלת התורה. שני החלקים נמצאים בדברי משה שציווה לזכור אותם לעולם:

"רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך. יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחרב, באמר ה' אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון. ותקרבוני ותעמדון תחת ההר, וההר בער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל. וידבר ה' אליכם מתוך האש קול דברים אתם שמעים ותמונה אינכם ראים זולתי קול. ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על שני לוחות אבנים. ואתי צוה ה' בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה". "יום אשר עמדת" הוא עצם המעמד, "ואותי צוה ה' ללמד אתכם" זה נתינת מצוות התורה.

נראה כי בעל העקידה מתכוון להתייחס לכך בשתי תשובותיו, ששתיהן יפות ונכונות בעיניו. התירוץ הראשון עונה על עצם המעמד וההתגלות. מעמד הר סיני, כמו האמונה בבורא, הם הבסיס והתשתית למצוות, לא חלק מהם. בלעדיהם אין מצוה ואין מצויותם.

התירוץ השני מתייחס לנתינת וקבלת התורה. זכרון התורה הוא בכל עת ובכל שעה ואין הוא מוגבל לזכרון ביום מסויים.

מעניין להיווכח כי שני המנהגים ביחס לזהותו של "שיר של יום" לשבועות, תלויים בשני החלקים של מעמד הר סיני.

לפי מסכת סופרים (פרק י"ח ג') אומרים בשבועות את מזמור כ"ט בתהילים, העוסק על פי הדרש בהתגלות ה' והופעתו בקולות וברקים בהר סיני. "...קול ה' על המים קל הכבוד הרעים ה' על מים רבים. קול ה' בכח קול ה' בהדר. קול ה' שבר ארזים וישבר ה' את ארזי הלבנון. וירקידם כמו עגל לבנון ושריון כמו בן ראמים...". ומסתיים בפסוק "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".

לדעת הגר"א (מעשה רב סוף הלכות פסח) ביום הראשון אומרים את מזמור י"ט העוסק בשבחה של תורה: "תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת

פתי. פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים. יראת ה' טהורה עומדת לעד משפטי ה' אמת צדקו יחדו. הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים...".

ג.

"ולמה נאמר בעצרת ויום הכפורים שעיר, מקיש עצרת ליום הכפורים. מה יום הכפורים יום מתן תורה אף עצרת יום מתן תורה. מפני שלוחות הראשונים ניתנו ביום הכפורים ועשרת הדברות נאמרו בעצרת. וכדי להוציא מלבן של צדוקים שאומרים מתן תורה לא היתה בעצרת לכך הוקשו זה בזה בשעיר שעיר" (פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) במדבר פרשת פינחס דף קלז.).

כאמור, שלא כפי המתקבל מציווי התורה ביחס למעמד הר סיני, הרי שלמעשה אנו חוגגים ומעלים על נס בכל שנה את זכר המעמד ההוא.

להלן יתבאר, מסוגיית הגמרא בפסחים, שעיקר הציון של זמן מתן תורתנו הוא להראות את שמחתנו ואושרינו בקבלת התורה, ולהדגיש שאינה עלינו לעול. לפיכך ברור הוא שעיקר הזכירה לדורות היא לא עצם המעמד, ההתגלות וכריתת הברית, אלא שמחה על מתן התורה "מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים", "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", "תורת ה' תמימה משיבת נפש".

עלינו לבדוק אפוא שתי נקודות: א. מהם המקורות הראשונים בכתבי חז"ל לזיקה בין חג השבועות למתן תורה. ביאור עומק הקשר ביניהם. האם ציון יום מתן תורה עומד בפני עצמו או שאינו אלא כנספח לחג הקציר – חג השבועות. ב. איזה חלק משני החלקים אנו מדגישים למעשה ביום זה – האם את עצם המעמד וההתגלות, את השמחה וההודאה על קבלת התורה, או שמא את שניהם בשווה?

כדי לבדוק את הדברים נצא למסע בין האזכורים בדברי חז"ל במשניות, בתוספתות ובסוגיות התלמודים, המקשרים בין יום מתן תורה לחג השבועות. ואף בקצרה בין בנתיבי המנהגים שנתווספו לחג על ידי ישראל קדושים וחכמי התורה לדורותיהם.

הביטוי "מתן תורה" מופיע לראשונה במשנה הקדומה בסוף תענית, כמתייחס ליום נתינת הלוחות [השניות] בפועל (יום הכיפורים), כמו שמוכח מההקשר במשנה וכפי שפירש [הפירוש המיוחס ל]רש"י, "ביום חתונתו זה מתן תורה".

זה לשון המשנה: "אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים... צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת לבו. ביום חתנתו, זו מתן תורה. וביום שמחת לבו, זה בנין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו. אמן".

נראה כי המונח "מתן" מתפרש יותר כנתינה מעשית ולא לשמיעת הדברים וחוויתן במעמד הר סיני. בנאומו שבספר דברים (פרק ט' ט'-י') אומר משה רבינו: "בעלתי ההרה לקחת לוחת האבנים לוחת הברית... ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה... ויתן ה' אלי את שני לוחת האבנים". הרי שאכן הנתינה מיוחסת ליום הירידה מההר אחרי ארבעים יום, אז נתן ה' למשה באופן מעשי את הלוחות.

ביטוי לכך יש באגדתא המפורסמת שבמסכת שבת (פ"ט). לפיה השטן מחפש את התורה בשמים ולא מוצא אותה, עד שמתברר לו שניתנה לישראל. השטן הרגיש בחסרונה של התורה בשמים רק לאחר נתינת הלוחות בירידת משה מההר בסיום הארבעים יום, ולא בשעת מעמד הר סיני ושמיעת עשרת הדברות, "בשעה שירד משה מלפני הקדוש ברוך הוא בא שטן ואמר לפניו רבונו של עולם תורה היכן היא, אמר לו נתתיה לארץ...".

תאריך ז' באדר יום השלמת ספר התורה על ידי משה ומסירתו לנציגי העם, מתאים לכאורה גם הוא להיזכר כיום מתן ספר התורה. גם כלפיו נמצא השימוש בפועל תן-קח: "ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם. ויצו משה את הלויים... לקח את ספר התורה הזה... (דברים ל"א כ"ג - כ"ה)". אך לא כך הוא בשאר מדרשי חז"ל. הכינוי "מתן תורה" ליום מעמד הר סיני נמצא בעשרות מקומות במדרשים.

הפעם הראשונה בה מוצאים אנו קישור בין חג השבועות ליום מעמד הר סיני, הוא כ"סימנא מילתא". באם חל חג השבועות בתאריך המדויק של מעמד הר סיני, הדבר הוא סימן טוב לחקלאות שתתברך. כך מובא בתוספתא (ריש ערכין): "עצרת פעמים שחל להיות בחמשה ובששה ובשבעה לא פחות ולא יותר. רבי יהודה אומר

חל להיות בחמשה סימן רע לעולם, בששה סימן בינוני, בשבעה סימן יפה לעולם. אבא שאול אומר כל זמן שיום טוב של עצרת ברור [- בהיר, ללא עננים] סימן יפה לעולם. וכן מצינו שהיו ישראל עומדים לפני הר סיני נמשכין לאחוריהם י"ב מיל על כל דבור ודבור, באין לפניהם י"ב מיל על כל דבור ודבור. כד היה היום ברור והיו ישראל משתלחין מפני האש. אמר להם הקדוש ברוך הוא לענני כבוד רבצו טל לפני בני, שנאמר ה' בצאתך משעיר וגו'. והקב"ה מרביץ טללים לפניהם וגשמים, שנאמר גשם נדבות תניף אלהים, דהא יום שמחת לבו של הקדוש ברוך הוא היה. נמצא היום ברור שמחה וטוב לעולם". (השלמנו על פי תשובת הגאונים שערי תשובה סימן פ"ה).

דברי אבא שאול צוטטו בסוגיית הבבלי (בבא בתרא קמ"ז). הדנה בסימנים טובים להצלחת היבול, כגון כיוון נטיית הרוח של עשן המערכה. לפי פירוש 'חזון יחזקאל' לתוספתא, יש לפרש את דברי רבי יהודה על פי דעת רבי יוסי, הסובר שיום מתן תורה היה בתאריך ז' סיון, ולפי הידוע (משנה ריש ראש השנה) שבחג השבועות נידונים על פירות האילן. לפיכך אמר רבי יהודה שזכות קבלת התורה הנפגשת עם תאריך יום הדין לפירות האילן תעמוד להצלחה בדין ולברכה, והוא סימן טוב.

גם אבא שאול משתמש במצב בו היו גרמי השמים בשעת מתן תורה כדי להקיש על המצב האידיאלי ביום הדין לפירות האילן, רק שהוא אינו מדגיש שהתאריכים חופפים באותו יום.

על חשיבותו של יום הדין לפירות האילן תוכיח התקנה הקדומה לקרוא פרשת קללות לפני חג השבועות כדי ש"תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה" (מגילה ל"א). מקור נוסף בתוספתא הוא במגילה פרק ג'. על הדעה המקובלת, המובאת בסתמא במשנה, שקריאת התורה בחג השבועות היא בפרשת המועד 'שבעה שבועות', חולק 'יש אומרים', [בגמרא (ל"א). מכונה 'אחרים', ובירושלמי אית תניי] וסובר שיש לקרוא בפרשת 'בחודש השלישי' העוסקת במעמד הר סיני. כך גם לדעתו בראש השנה אין לקרוא בפרשת המועד 'בחודש השביעי' אלא בפרשת 'וה'פקד את שרה'.

המנהג הקדום המקובל, וכך העיקר להלכה, שסדר הקריאה הוא בקריאת המועד, אלא היות ובחוץ לארץ עושים שני ימים טובים של גלויות פוסקת הגמרא: "והאידינא דאיכא תרי יומי - עבדינן כתרוייהו, ואיפכא". ונפסק ברמב"ם (הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יג הלכה ט'): "בעצרת קורין בשבעה שבועות. ומנהג פשוט שקורים ביום טוב הראשון בחדש השלישי ומפטירין במרכבה, ובשני קורין בפרשת מועדות כל הבכור ומפטירין בחבקוק".

ההפטרה, לדעת כולם, היא מענינו של יום מתן תורה.

טעמו של 'אחרים' שקורים בראש השנה בפרשת פקידת שרה הוא כפי שפירש רש"י את טעם ההפטרה בפרשת פקידת חנה: "לפי שפקידתה היתה בראש השנה". גם פקידת שרה היתה באותו יום, כפי שהובא בברייתא במסכת ראש השנה (י:). מסתבר שיש קשר גם למהותו של היום כיום זיכרון לטובה.

זהו הקשר המעשי הראשון שמצאנו בין חג השבועות למעמד הר סיני. קשר שנעשה רק לאחר החורבן, ולדעת מיעוט שלא נפסקה להלכה בארץ ישראל, בה חג השבועות הוא בן יום אחד. גם לדעת מיעוט זו קריאת התורה אינה דווקא בעניינים העומדים במרכזו של יום, אלא גם בנושאים הקשורים אליו בעקיפין.

משני המקורות בתוספתא, המייצגים את תקופת התנאים לאחר החורבן ומקשרים בין חג השבועות לזמן מעמד הר סיני, אנו יכולים ללמוד על קיומה של זיקה רופפת ביניהם. מצאנו יחס של "סימן טוב" כשנפגשים שני תאריכים אלו יחד, וכמו כן מצינו דעת מיעוט הסוברת שכשם שיש לקרוא בראש השנה בעניין פקידת שרה כך יש לקרוא בשבועות בעניין מעמד הר סיני⁷. אמנם נראה כי גם בארץ ישראל, בה יש יום אחד של חג, התקבל המנהג לקרוא בפרשת 'בחדש השלישי'. כך נראה מסדר הקריאות בתורה שבפסיקתא דרב כהנא (וראה על כך להלן).

ובחזרה לחקירה במהותו של זכרון מעמד הר סיני, האם עיקרו הוא מעמד ההתגלות או קבלת התורה. מעצם הקריאה בפרשת החודש השלישי לא ניתן להביא ראיה שכן פרשה זו כוללת את שני העניינים.

(ד). יתכן ואפשר לקשר בין המקורות ולטעון כי לדעת אחרים קריאת היום בעניין מעמד הר סיני תמליץ זכות ביום הדין לפירות האילן, לברכה והצלחת היבול. כשם שזכות הקריאה בראש השנה בפקידת שרה מעוררת זיכרון לטובה ביום הדין.

לפי הדרך אותה הצגנו בהבנת המקורות בתוספתא, הרי שזכות התורה היא העומדת בעיקרו של הקשר שנעשה בין חג השבועות למעמד הר סיני.

ד.

חג השבועות כחלק מהתקופה החקלאית ועונות השנה

"אמר רבי עקיבא אמרה תורה הבא עומר שעורין בפסח, שהוא פרק שעורין, כדי שתתברך לכם תבואה. הבא חטים בכורים בעצרת, שהוא פרק אילן, כדי שיתברכו עליך פירות אילן. הבא ניסוך המים בחג, כדי שיתברכו עליך מי גשמים" (תוספתא מסכת ראש השנה פרק א' הלכה י"ב).

דינים הלכתיים שונים הנוגעים לתקופות חקלאיות, תלויים בזמנו של חג השבועות ונידונו במשניות כמו "עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית" בריש מסכת שביעית.

וכן תחילת זמן הבאת הביכורים: "אנשי הר צבועים הביאו בכוריהם קודם לעצרת, ולא קבלו מהם, מפני הכתוב שבתורה וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה" (משנה מסכת ביכורים פרק א' משנה ג').

לאחר החורבן מצאנו כי חל שינוי במעמדו של החג. בשעה שבית המקדש היה קיים היו ממשיכים להקריב את קרבנות הראיה במשך שבעה ימים אחרי החג, משבטלו הקרבנות חזר החג להיות יום אחד. לפיכך סבר רבי אליעזר שאין חג השבועות מבטל דיני אבלות כשאר רגלים (משנה מועד קטן ג' ו').

גם מאמרי אגדה נאמרו על ידי רבותינו בהקשר לחג השבועות כמו: "וכן את מוצא שאין כתיב בעצרת אלא שמחה אחת, דכתיב ועשית חג שבועות לה' אלקיך ושמחת אתה וביתך. ולמה כתיב שם שמחה אחת, מפני שהתבואה נכנסת בפנים. ומאי טעמא אין כתיב שם שתי שמחות, שכן את מוצא שאף על פי שנכנסה התבואה בפנים אבל פירות האילן נידונין, לפיכך אין כתיב שם שמחה שנייה" (פסיקתא דרב כהנא [מנדלבוים] נספחים ב - פרשה אחרת).

מנגד, מצאנו איזכורים מעטים המקשרים בין חג השבועות לזמן מתן תורתנו, עליהם עמדנו לעיל ונזכיר גם להלן. כעת נתייחס למימרא מפורסמת של האמורא שמואל, שממבט ראשון, מתכוון לקשור בין מהות חג השבועות לאותו מעמד היסטורי בהר סיני: "אמר שמואל... מעלי יומא דעצרתא - סכנתא. וגזרו רבנן אכולהו מעלי יומא טבא משום יומא טבא דעצרת, דנפיק ביה זיקא ושמיה טבוח. דאי לא קבלו ישראל תורה - הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו" (שבת קכט:).

האם אותה 'זיקא' הוא מפגע רוחני או טבעי התלוי בגרמי מזג האוויר? לכאורה הוראת המילה זיקא כמקובל היא בהקשר לרוח טבעית. אך ראה לשון הרשב"א (שו"ת חלק א' סימן תי"ג): "יום ההקזה כשעת הסכנה, שהכח נחלש בהתמעט הדם ואפילו רוח מועט מזיקתו. ושמואל שהיה רופא לא היה מקיז אלא בבית של שבעה אריחי. ומזה הזהירו שלא להקיז דם באותן הימים העומדים בזוגי למאדים. ובערב עצרת שהרוח רע וחזק באותו יום דשמו טבוח כנוצר שם". יתכן שדבר זה קשור לסיום שבע השבועות שבין פסח לעצרת, ימים אלו שתחילתן דין על התבואה וסופן בדין על פירות האילן, ועליהם נדרש (ויקרא רבה) (אמור פרשה כ"ח): "שבועות חקות קציר ישמור לנו. ישמור לנו מרוחות רעות ומטללין רעים, ואימתו באלו שבע שבועות שבין פסח לעצרת". וראה גם את דברי שמואל שהובאו במסכת שבת (קמ"ז:): "כולהו שקייני [משקאות לרפואה] מדיבחה [פסח] ועד עצרתא מעלו". בכל אופן נראה שהיה קיים הן בזמן מתן תורה והן בזמנו של שמואל.

נראה להציע כי עיקר המימרא של שמואל הוא חציו הראשון של המשפט, דהיינו שערב עצרת הוא יום מסוכן להקזת דם כיון "דנפיק ביה זיקא ושמיה טבוח" (ראשונים רבים העתיקו רק חלק זה ולא את ההמשך) על כך הוסיף (שמואל או ה'סתמא דגמרא') הערה כי "אי לא קבלו ישראל תורה - הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו", שכן מטבע הדברים "זיקא" מסוכן זה היה קיים כבר אז, בסיום שבע השבועות, וניצולו ממנו בזכות קבלת התורה.

היוצא מכך שאין כאן קשר בין מהות חג השבועות לזמן מתן תורה, אלא בין שני תאריכים מקבילים הנמצאים בהשפעת ה'זיקא' בסיום שבעת השבועות שבין פסח לעצרת.

ראייה להשערה זו ניתן למצוא במובאה שבסדר רב עמרם גאון (הרפנס, ברכות ובקשות) שגורס במקום דאי לאו - "ואי לאו": "אמר שמואל ומעלי יומא דעצרת סכנתא. וגזור רבנן בכל מעלי יומא טבא משום מעלי יומא דעצרתא, דנשיף ביה זיקא דשמיה טבוח, ואי לאו דקבילו ישראל אורייתא הוה טבחינהו לכולהו גרמיהו". כך גם הגירסא ב'הלכות פסוקות מן הגניזה' עמוד קט"ז: "סכנא דנשיף ביה חד זיקא טבוח, ואי לאו דקבילו ישראל אורייתא עילויהו הוה טבחינהו לכולהו גרמיהו". גם ה**לבוש** (לבוש עטרת זהב קי"ז) מצטט את דברי הגמרא וגורס "ואי". יש לשים לב גם לגירסא "נשיף" (נושב) במקום "נפיק" (יוצא). האם הביטוי נשיף מתאים גם לרוח על טבעית?

אמנם, גם לפי ההבנה המקובלת שראשיתו של הרוח נובעת מאותה סכנה שמא לא יקבלו ישראל את התורה, נראה שאין מכאן הוכחה על מהותו של חג השבועות כיום מתן תורה (למרות שבזמנו של שמואל עדיין יכול היה לחול חג השבועות גם בה' לחודש ולא דווקא ביום מתן תורה, ואף על פי כן תלה את הזיקא בערב החג), כיון ששני התאריכים נפגשים באותו נקודת זמן - חמישים יום או שבעה שבועות מפסח, ולכן החשש מהרוח הוא תמיד באותו הזמן^ה.

אכן יש להקשות להבנה המקובלת, מפני מה רוח שביקשה להזיק בזמן מתן תורה ולבסוף לא הזיקה כיון שקיבלו ישראל את התורה [ושוב קיבלוה מאהבה] תשוב ותבקש להזיק בכל שנה ושנה. וראה לשון שולחן ערוך הרב (סימן תס"ח): "לפי שביום שבועות קודם מתן תורה יצא רוח ששמו טבוח שאם לא יקבלו ישראל את התורה היה טובח לדמם ובשרם, לפיכך יש סכנה לדורות להקזי דם באותו יום דהיינו בערב שבועות". משמע מדבריו שעיקר הרוח היה רק בשעת מתן תורה. וצריך ביאור מדוע לחשוש בכל שנה.

וכבר עמד בזה הראב"ן (שבת סימן שע"א) וכתב "דבשעת מתן תורה הוא דנפיק ביה זיקא דשמיה טבוח וחיישינן דילמא אכתי נפיק בההוא יומא". ולא ביאר את החשש (וראה בפחד יצחק [לאמפרונטי, הוצאת מוה"ק, חלק ה' עמוד כ"ב], שכתב שחשש זה הוא בגדר גזירה, ומאי דעבדינן לו עוד גזירה לשאר ימים טובים מפני שהוא סכנה).

ה). ועיין בחתם סופר, דרשות ח"ג עמוד ס"ט, שכתב: "אדרבא זה הוא הנקודה האמיתית, ולעולם יום מ"ט לספירה הוא ערב יום מתן תורה דביה נפיק זיקא דשמיה טבוח, וההקזה סכנה בו ולא בזולת, וכל זה ברור לפע"ד, ולחנם נתלבטו בו".

ורבים ביארו את העניין על פי דברי המחצית השקל (סימן תס"ח) שכתב: "ונודע דבכל הזמנים שאירע לאבותינו ענין מה, כשיגיע זמן ההוא שוב מתעורר קצת מעין אותו דבר וענין ההוא". ולהבנה זו כיון שענין מתן תורה מתעורר מדי שנה בחג השבועות, עדיין קיימת סכנה בערב החג. אמנם לא ביארו לנו חז"ל שעלינו לקבל על עצמינו את התורה מחדש כל שנה ולהינצל בכך מסכנה ח"ו.

אכן נראה שעדיין אין ראייה להגדרת מהותו של החג גם להבנה זו, שכן עניין הסכנה תלוי בדרך קבלתנו והנהגתנו. ואילו, דרך משל, היו ישראל שמחים מדי שנה לכבוד התורה בו' באדר יום השלמת ספר התורה או ביום הכיפורים יום מתן הלוחות, גם אז היה מתעורר עניין סכנה אם לא ישמחו ישראל בה. וכיון שקיבלו ישראל על עצמם לשמוח בכל שנה בחג השבועות בשמחת התורה ולזכור עניין מעמד הר סיני, מתעורר עליהם דין ח"ו.

ה.

חג השבועות בנוסח התפילה

"שלא תלה הכתוב חג שבועות ביום מתן תורה, אלא ביום חמשים לעומר" (שו"ת הריב"ש סימן צ"ו).

בשלב זה נזדקק לנוסח התפילה המקובל: "יום חג השבועות הזה - זמן מתן תורתנו".

לשאלה באיזו תקופה נוסחו מילים אלו חשיבות מכרעת בדיונינו. ובכן, אף שנוסח זה נמצא הן בסידורי רב עמרם גאון ורב סעדיה גאון, והן בסידור הרמב"ם, ועד ימינו, הרי שבנוסח המוצע במסכת סופרים להזכרת מקראי קודש אינו קיים. יתכן שנוסחתו משקפת את הנהוג בנוסח התפילה הקדום של יהודי ארץ ישראל בעניין זה. אין צריך לומר שבשאר כתבי חז"ל לא מצאנו זכר לנוסחאות ה"זמנים", זמן חרותנו, זמן שמחתנו, זמן מתן תורתנו. לפיכך דומה ועל המקדים נוסח זה עד לימי התנאים, חובת ההוכחה.

זה לשון מסכת סופרים: "בפסח, בין בתפילה בין בכוס, צריך להזכיר, ביום טוב מקרא קודש הזה, ביום חג המצות הזה. ובחולו של מועד אומר, במועד חג המצות

הזה. בשביעי אומר, ביום שביעי העצרת הזה, ואין מזכיר בו חג, לפי שאינו חג בפני עצמו. בחג השבועות אומרים, ביום טוב מקרא קודש הזה, וביום חג השבועות הזה. וערבית ושחרית ומנחה, שוין בתפילות... ובראש השנה, ביום טוב מקרא קודש הזה, ובראש חדש הזה, וביום ראש השנה הזה, וביום תקע שופר הזכרון הזה. ביום הכיפורים אין מזכירין בו יום טוב, שאין יום טוב ביום צום, אלא אומרים, ביום מקרא קודש הזה, ביום צום העשור הזה, ביום מחילת העון הזה". נוסחתו אינה כוללת כלל את הוספות ה"זמן", שאכן בוודאי אינם חלק מגופה של ההזכרה, ולכולי עלמא אינם מעכבים. נראה יותר כי נכנסה לתפילה לאחר תקנת חכמים לשמוח בחג הקציר גם בשמחת התורה, ולאחר שהעמיק הקשר בין חג השבועות לזמן מתן תורה.

ולחקירתנו - גם אזכרה זו מתקשרת לנתינת התורה ולאן דווקא לעצם מעמד התגלות ה' בסיני.

ו.

דברי חז"ל על ציון זמן מתן תורה בחג השבועות

"תורת ה' תמימה משיבת נפש, עדות ה' נאמנה מחכימת פתי. פקודי ה' ישרים משמחי לב, מצות ה' ברה מאירת עינים. יראת ה' טהורה עומדת לעד, משפטי ה' אמת צדקו יחדו. הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים" (תהילים י"ט. שיר של יום שבועות למנהג הגר"א).

נפנה כעת לעיין בסוגיית הגמרא פסחים ס"ח: סוגיה זו היא המקור הראשון לחיובי השמחה בחג השבועות לזכר מתן תורה. ואכן, ממנה למדנו על חובה מיוחדת לשמוח באכילה ושתיה בחג השבועות לשמחת התורה: "[א] תניא, רבי אליעזר אומר: אין לו לאדם ביום טוב אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר: חלקהו, חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש. ... (עב"ם סימן) אמר רבי אלעזר: הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם. מאי טעמא - יום שניתנה בו תורה הוא. אמר רבה: הכל מודים בשבת דבעינן נמי לכם. מאי טעמא - וקראת

לשבת ענג. אמר רב יוסף: הכל מודים בפורים דבעינן נמי לכם - מאי טעמא ימי משתה ושמחה כתיב ביה.

[ב] מר בריה דרבינא כולה שתא הוה יתיב בתעניתא, לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכיפורי. עצרת - יום שניתנה בו תורה הוא...

[ג] רב יוסף ביומא דעצרתא אמר: עבדי לי עגלא תלתא. אמר: אי לא האי יומא דקא גרים, כמה יוסף איכא בשוקא? "ע"כ.

בעל המימרא הראשונה, רבי אלעזר, הוא האמורא רבי אלעזר בן פדת, תלמידו המובהק של רבי יוחנן. לדבריו הגם שנחלקו התנאים האם יש חיוב לאכול ולשתות בימים טובים, הרי שבחג השבועות "בעינן נמי לכם. מאי טעמא - יום שניתנה בו תורה הוא".

רבי אליעזר ורבי יהושע סתמו ולא חילקו בין החגים, לכאורה לדעתם אין חילוק בין שבועות לשאר ימים טובים. הראשונים מוכיחים כי גם רבי אלעזר האמורא לא התכוון לחדש כי יש חיוב מן התורה לאכול ולשתות בחג השבועות, אלא זו היא תקנת חכמים להראות שמחתנו ורצוננו בתורה.

בעקבות קושיה מהסוגיה הוכיחו תוספות: "הא דבעי רבי אליעזר בעצרת לכם לאו דוקא מקרא אלא מסברא". ובעל המאור (י"ח: מדפי הרי"ף) כתב: אף על גב דאמרינן הכל מודים ביו"ט של עצרת דבעינן נמי לכם, ההיא לא מצוה מן התורה היא אלא מעלה הוא דעבוד רבנן, כדקא יהיב לה טעמא יום שנתנה בו תורה". וביתר ביאור כתב רבינו דוד: "אי איפשר לפרש שיהיה זה מדין הכתוב, שהרי לא מצינו שפירש בו הכתוב כלום, אלא שהוא מדברי חכמים, שהכל חייבין לשמוח ביום שניתנה בו תורה, כדי לראות את עצמו שהוא שמח במתן תורה ואינה עליו כעול על צוארו. ואינו מראה עצמו שמח אלא באכילה ושתיה כענין שאמרו בתשיעי של ערב יום הכפורים...". וכך פירש רש"י מדוע בעינן 'לכם': "שישמח בו במאכל ומשתה, להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו".

נמצאנו כי כבר בראשית ימי האמוראים בארץ ישראל, תיקנו חכמים לשמוח שמחה מיוחדת לשמחת התורה, בשילוב עם חג השבועות, ביום מעמד הר סיני. אמנם כבר העיר הצ"ח (שם) שבימים אלו עוד היו מקדשים על פי הראיה והיו

שנים בהם חג השבועות חל בה' לחודש סיון בעוד שלדעת רבי יוסי מעמד הר סיני היה בתאריך ז' לחודש. לדבריו כל שלושת ימים אלו בהם אמרו נעשה ונשמע (בה') ותורה הייתה אמורה להנתן (בו') כלולים הם ב"יום שנתנה בו תורה" (שבצעמו אירע בו').

לפי מהלך הדברים המוצע כאן ניתן לומר שלא תיקנו חכמים יום מיוחד לשמחת התורה, אלא שילבוהו בתוך המקרא-קודש הקבוע מן התורה שחל בימים אלו, וקבעו להוסיף בו אכילה ושתייה לשמחת התורה (על פי ספר בן מלך להגר"ל מינצברג, ספירת העומר וחג השבועות, שער שלישי מאמר א').

גם המימרא השניה בסוגיא, הדנה במנהגו של אמורא מתקופתם של אביי ורבא, מר בריה דרבינא, שהגם שלגודל חסידותו התענה במהלך כל השנה, כולל בשבתות וימים טובים, הרי שבחג השבועות הקפיד לאכול ולשתות, כלולה בתקנת חכמים זו, לאכול ולשמוח במיוחד, בחג השבועות, לשמחת התורה.

המימרא השלישית בסוגיא היא זו של רב יוסף, שביקש להשתבח בעגל משולש לכבוד היום. ביאור נאה נאמר בהספד לפני חג השבועות על תלמיד חכם ששכח תלמודו (ספר קהלת יצחק פרשת במדבר): "...והנה רב יוסף חלה ושכח תלמודו כדאיתא בנדרים (מ"א.) והצטער מאד על זה, והיה נבזה בעיני עצמו נמאס עבור זה. אך כשהתבונן על יומא דעצרתא דגם שברי לוחות יש להם חשיבות כנ"ל, התנחם מעט מיגונו הנורא. ומחמת שמחה אמר עבדי לי עגלא תלתא, משום דגם זקן ששכח תלמודו נדמה לשברי לוחות... וזהו שאמר אי לאו האי יומא, רצה לומר דמיניה מוכח דגם זקן ששכח תלמודו יש לו חשיבות מחמת שלמד תחילה, כמה יוסף איכא בשוקא שנדמתו להם עתה, ריק מתורה וחכמה כמוהם". נמצא כי רב יוסף כיוון במיוחד לעצמו בשמחתו בחג השבועות.

יתכן וכך הבין גם רש"י שפירש: "ההוא יומא - שלמדתי תורה ונתרוממתי". דהיינו אף שאיני כעת זוכר תלמודי מכל מקום הרי למדתי בעבר ומכח זה נתרוממה אישיותי, והנני מרומם גם כעת במידותי ובמהותי.

למדנו מסוגיא זו על תקנת חכמים לשמוח במיוחד בחג השבועות בשמחת התורה שנתנה בימים אלו.

מדרשי חז"ל על זמן מתן תורתנו

אנו מוצאים גם מדרשי-אגדה המקשרים בין חג השבועות ליום מתן תורה. "רבי משרשיא בשם רבי אידי: בכל הקרבנות כתיב חטא ובעצרת אין כתיב חטא, אמר להן הקדוש ברוך הוא מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם (תלמוד ירושלמי ראש השנה פרק ד' סוף הלכה ח').

ובנוסח אחר במדרש שיר השירים רבה (פרשה ד'): "ר' אחא ור' משרשיא בשם ר' אידי אומר, בכל המוספין כתיב ושעיר עזים אחד לחטאת, ושעיר חטאת, אבל בעצרת אין כתיב חטאת ללמדך שלא היה בידם לא חטא ולא עון, שכולם מתאימות". מנוסח זה נראה שעיקר הרמז מכוון לאותו דור של מקבלי התורה.

מדרש אגדה זה צוטט על ידי כל הפרשנים לבמדבר כ"ח פסוק ל'. נציין עליו את הערתו של רבינו חיים פלטיאל (שם): "אף על גב דכתיב בפרשת אמור בפרשת הבאת הביכורים כתוב לחטאת, מיהו אין קפידא כיון דלא כתיב גבי[ה] לכפר". ההערה היא מכך שבויקרא כ"ג י"ט נכתב בפסוק בהקשר לקרבנות הבאים עם שני הלחם "ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת". על תירוצו שלא כתוב שם 'לכפר', יש להעיר שבספר במדבר אף על פי שלא כתוב חטאת, הרי שכתוב "שעיר עזים אחד לכפר עליהם". דהיינו שבפרשת אמור כתוב 'חטאת' ובפרשת פנחס 'לכפר'.

אנו מוצאים מדרש אגדה נוסף שהשתמר במדרש רות זוטא. נהגו ישראל לקרוא מגילת רות בחג השבועות, ובעניין זה פותח המדרש (סימן א'): "ומה ענין רות אצל עצרת, שהיא נקראת בעצרת בזמן מתן תורה, ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני, וכן הוא אומר (אף) חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים (תהלים ס"ח י"א). אמרה תורה לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם תן חלקי בשבט של עוני, שאם עשירים עוסקין בי יהיו מתגאין, אבל כשהן [עניים הם] מתעסקין בי, ויודעין שהם רעבים, שנאמר ניתן הסכל במרומים [רבים] ועשירים בשפל ישבו (קהלת י' ו)". גם מנהג זה מתקשר לעניין נתינת התורה, ולא דווקא למעמד הר סיני כמעמד התגלות ה' (להלן יוזכרו טעמים אחרים על פי הפשט לקריאת המגילה, מהם המקשרים את תוכנה לזמן הקציר).

מדרשים אלו והדיון ההלכתי במסכת פסחים אנו למדים על ההקשר והזיקה שרווחה כבר בתקופה זו, הן ברמה הרעיונית והן מבחינה הלכתית, שבין שני תאריכים אלו – חג השבועות ויום מתן תורה.

פסיקתא דרב כהנא היא אסופת דרושים ארץ ישראלים לסדר קריאות התורה המיוחדות במעגל השנה. בחג השבועות קראו בפרשת 'החודש השלישי' (ומעניין שנהגו כשיטת אחרים ומאידך בראש השנה הם קראו בפרשת המועד כדעת חכמים, ולא בפרשת ו'ה' פקד את שרה). אגדתות רבות על מתן תורה ועשרת הדברות לוקטו בפסיקתא לכבודו של יום (פסיקתא י"ב). דרשה אחת מתוך אוסף הדרשות עוסקת בהשלכה שבין מתן תורה ההיסטורי לקריאה בענינו מידי שנה. הדרשה נאמרה מפני רבי יוסי בר ירמיה (מוכר לנו רק ממדרשי האגדה):

"אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, בני, היו קורין את הפרשה הזאת בכל שנה ואני מעלה עליכם כאילו שאתם עומדים לפני הר סיני ומקבלין את התורה. אימתי, בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים". העובדה כי אנו ממשיכים וקוראים מדי שנה את עניין מתן תורה, עולה לרצון כאילו אנו ממשיכים לקבל מדי שנה את התורה.

ולחקירתנו. הציון בחג השבועות הוא השמחה וההודאה על קבלת התורה, בין בהלכה ("לכם") בין באגדה (אין חטאת במוסף החג, תורה נקנית מתוך יסורים). לא מצאנו במדרשי חז"ל מצווה או מנהג זכר קבוע לעצם מעמד הר סיני והופעת ה' לעמו. גם אין ראיה שמהותו של יום כ"מקרא קודש" מדאורייתא הוא על קבלת התורה. זוהי התוספת המיוחדת שחז"ל יצקו לתוכן חג השבועות – גילויי שמחה על קבלת התורה.

נתבונן בקצרה בתוכן הפיוטים לסדר התפילה. הקליר¹ פייט לשבועות את עשרת הדברות. הפיוטים לשבועות עוסקים בחלקם בתיאור מעמד הר סיני, ובחלקם בעשרת הדברות, ותרי"ג מצוות. חלקם עוסקים גם בשבח התורה.

מהדרשות שנאמרו לכבודו של יום ומופיעות בפסיקתא דרב כהנא ובפסיקתא רבתי, נראה שהתייחסו יותר לקבלת התורה ועשרת הדברות.

1. כיום מקובל לתארו לתקופה הביזנטית בארץ ישראל, לפני או בתחילת תקופת הגאונים (ראה: ע' רייזל, מבוא למדרשים, עמוד 165 הערה 34).

ז.

מדוע לא צוותה תורה על שמחה ביום מתן תורה

"ומאד שמח רבינו ותגדל לו השמחה עוד יותר מכל רגל, ועלז לבו בשמחת מתן תורה, והאריך בשולחנו במאכל ובמשתה ושבחים כמו בכל חג וכמה פעמים האריך בשולחנו ביום טוב של ערב שבת, ופירס מפה וקידש" (הנהגת הגר"א. תוספת מעשה רב סוף הלכות פסח).

גם אם אין מקום לזיכרון קבוע ליום מתן תורה, עדיין יש להבין מדוע לא ציוותה אותנו התורה לחגוג ולשמח ביום מיוחד על קבלת התורה (כפי שעשו חכמים)?

מבאר המהר"ל (ספר תפארת ישראל פרק כ"ז): "מה ששואלים בני אדם, כי אם חג השבועות הוא בשביל שנתן לנו התורה, למה כתב (במדבר כח, כו) "וביום הבכורים בהקריבכם מנחה", ולא כתב 'ביום מתן תורה', מאחר שעיקר היום טוב הוא בשביל התורה, כמו שאנו אומרים 'זמן מתן תורתנו'.

אין זה שאלה כלל, כי השם יתברך נתן למועדים זמן אשר הם שמחת ישראל אשר זכו אל הטוב. כמו שאמר בחג המצות, שבו יצאו ישראל מבית עבדים (שמות כג, טו). וסוכות (ר' ויקרא כג, מו) "כי בסוכות הושבתי אתכם". וביום הכפורים (ויקרא טז, ל) "כי ביום הזה יכפר עליכם". ובחג השבועות, התורה שנתנה בו - נתנה מהשם יתברך, והיא לעול על ישראל. והרי אומות העולם מכחישי ה' לא היו רוצים לקבל התורה (ע"ז ב ב). ואף כי אנו אומרים 'זמן מתן תורתנו', היינו משום שקבלנו התורה בעצמנו, ואמרנו (שמות כד, ז) "נעשה ונשמע". אבל מכל מקום השם יתברך, הנותן התורה, היה כופה ההר עליהם שיקבלו התורה בעל כרחם (שבת פח א), מפני שהיא עול עליהם. ואיך יכתוב בתורה 'זמן מתן תורה', שנתן השם יתברך בגזרתו על האדם".

מנקודת מבטה של התורה, הרי היא כעול מחייב על ישראל, ואין היא עצמה יכולה לעשות יום שמחה על כך. ואף בני ישראל שבאותו דור "ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו. ולבם לא נכון עמו, ולא נאמנו בבריתו" (תהילים פרק ע"ח ל"ה-ל"ו). אך עם ישראל עצמו הפנים והכיר את השמחה והאושר שבקיום חוקי

התורה, [ויעיד על כך ספר תהילים, המלא שירה והודאה על מתיקות וערבות התורה], וכשהגיעו להכרה זו החלו מעצמם לשמוח בשמחת התורה בחג השבועות שחל ביום מעמד הר סיני.

ברעיון זה השתמש גם בעל החתם סופר בדרשת בר המצוה לבנו רבי שמעון, והוסיף לחדדו בטענה מבריקה: "שלא נתפרש לשמוח ביום מתן תורתנו הקדושה, אלא תלה היום-טוב והשמחה ביום הביכורים וקציר חטים, כי לא יתכן שיצוה אותנו במצוות עשה שנתחייב לשמוח בקבלת עול על צווארנו, אם כן שמחה זו גופיה עול היא על צווארנו. אלא הקב"ה לא ציוה, ואנחנו שמחים מעצמינו שזכינו לקבל עול תורתנו עלינו, ומטרדת שמחה זו נשכח שמחת בכורי קציר חטים שהיא שמחת עולם הזה, וכל חפצים לא ישוו לנו". לדבריו, אם אנו נצטווה לשמוח על קבלת המצוות הרי גם מצוות שמחה זו תהיה עלינו כעול וכחיוב [ונזדקק לחג שמחה נוסף כדי לשמוח גם במצווה זו, וחוזר חלילה]. אלא הקב"ה אכן לא ציווה לשמוח בשמחה הרוחנית של החג, אלא בשמחה הטבעית החומרית, ואנחנו מרצוננו זכינו ואנו שמחים ומרוצים בתורה ובמצוותיה, לפיכך אנו מתעלים מעל השמחה החומרית וכמעט ששכחנו לטובת השמחה האמיתית המהותית של מתן תורה.

נמצא כי מצידנו עיקרו של יום הוא גילויי שמחה על קבלת התורה, ובשבילנו זהו החג היותר גדול, בו ניתנת לנו ההזדמנות להודות לבורא עולם נותן התורה על שהבדילנו מן הטועים, נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו.

ח.

הקשר בין חג הקציר ליום מתן תורה

"ויתן להם ארצות גוים ועמל לאמים יירשו. בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצורו" (תהילים ק"ד מ"ד – מ"ה).

בעקבות דברי המהר"ל והחתם סופר עלינו לברר האם ישנו קשר מהותי בין חג הקציר לשמחה במתן התורה?

ובכן, יש קשר הדוק. השמחה וההודאה על קציר הארץ ועל ארץ ישראל בכלל, שהיא מעיקרו של יום, קשורה בקשר הדוק לתורה, כלשונו של מביא הביכורים: "ויבאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש. ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'". ארץ ישראל וקיום התורה מאז ומעולם הלכו שלובי זרוע.

נוסח ברכת הארץ משולב בהודאה על התורה: "נודה לך ה' אלקינו. על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה. ועל שהוצאתנו ה' אלקינו מארץ מצרים. ופדיתנו מבית עבדים. ועל בריתך שחתמת בבשרנו. ועל תורתך שלמדתנו. ועל חוקיך שהודעתנו. ועל חיים חן וחסד שחוננתנו. ועל אכילת מזון שאתה זן ומפרנס אותנו תמיד. בכל יום ובכל עת ובכל שעה". ונפסקה ההלכה (שלחן ערוך אורח חיים סימן קפ"ז ג') שמי שלא הזכיר את התורה בברכת ההודאה על הארץ שבברכת המזון לא יצא ידי חובתו^ז.

רבי גדליה גדל הגדיר את עומק הקשר שבין חג הקציר לקבלת התורה על פי דרכו (קובץ משלחן מלכים ד', סיון תשס"ו, עמוד רצ"ה). נצטט כמה קטעים מדבריו: "הרגלים הם לפי מעגל השנה, ושינויי טבעה, המשפיעים על התנהגות האדם ורגשותיו. בחורף האדם קבר את הזרעים באדמה, הכין בהשתדלות, אבל עדיין אינו רואה שום דבר, והוא מייחל להקב"ה שיצליחנו במעשה ידיו. עיקר מזונו של האדם הוא הלחם ושל חיטים דוקא... והנה מגיע האביב והגבעולים יוצאים, מתחילים כבר להראות השבלים של החיטה, יש כבר משהו, האדם מתעורר והוא מודה להקב"ה ויושב ומצפה לתכלית הדבר מתי יבשילו הגרעינים ויגיע הזמן ותתבכר התבואה ותהיה ראויה להכין ממנה לחם. וכשהקציר מגיע הלבבות מתרוננים להקב"ה שהשלים להם מזונם. בעל השדה תוחלתו מתי כבר יוכל לקצור את התבואה. הוא יודע שהבישול אורך כך וכך שבועות והוא כאילו סופר את הימים יום ועוד יום מאז האביב שבוע אחר שבוע, עד שזמן הקציר מגיע.

...אבל באמת הבריאה כולה הוא ענין אחד. החלק הגשמי שהאדם צריך לו כדי לקיים חומרו והחלק הרוחני קשורים זה בזה ומתאחדים לתכלית אחד. האדם

ז. ראה באריכות בענין זה בספר בן מלך ספירת העומר וחג השבועות, לרבי ליב מינצברג, שער שלישי מאמר רביעי.

המרגיש את כל המציאות מסביבו על פי מאורעותיו מכיר את הקשר והאיחוד בין הדברים. מדוע הקב"ה סידר שיציאת מצרים תהיה באביב, משום שביציאת מצרים הפריחה של האומה התחילה להתנוצץ.

...האדם מסתכל בשינויי טבע הבריאה ורואה את כל החולף ונעשה עמו, והוא קושר את זה עם תוכן חייו. התורה מדברת על הקציר, זהו הביטוי החיצוני של הדבר. התוכן הפנימי הוא שהנה האומה התבשלה והוכשרה והיא מוכנה לקבל את צורת החיים הנכונה והתכליתית, את התורה על כל מצוותיה. זה לא דבר שיכול להעשות פתאום זה מאורע שצריך הכנה... כמו שבענין המזון הגשמי האדם מתבונן איך בכל יום השדה מתמלאת בתבואה והוא מתכוון לקציר, מכין את הכלים ואת האוצר, כך ההכנה הנפשית והמידותית לקבל את המצוות נמשכת יום אחר יום, עד שהאדם מוכן בפנימיותו וחיצוניותו לקבל עול תורה ואז מגיע לחג מתן תורתנו על ידי הכנת ספירת השבועות, וזהו בשבועותיכם, השבועות שלכם".

ט.

חג השבועות במנהגי ישראל

"בחדש סיון הם עושים שני ימים טובים, ונכנסים לבתי כנסיותיהם, קוראים בספריהם ומתרגמים בנביאייהם, ומקללים את מלכינו ומזולזלים בשריננו. וקוראים אותו "יום העצרת". והם עולים על גג בית אלוהיהם ומפזרים כפתורי תפוחים ומלקטים אותם, ואומרים: כשם שמתלקטים הכפתורים, כן יתלקטו בניהם מבינינו. ואומרים: זה הוא היום שנתנה תורה לאבותינו על הר סיני". (קיטרוגו של המן. לפי תרגום שני פרק ג', מהדורת הרב צבי כהן עמוד ק"ד).

הבחנו כי התוכן שניצוק, על ידי חז"ל, לחג השבועות היה על שמחת התורה שניתנה בימים אלו. כפי שכבר כתבנו יתכן ומאז ומקדם עמד בתודעת האומה, יחד עם העליה לרגל לחג הקציר, הזיכרון ההיסטורי של מעמד הר סיני, אך ביטויים מעשיים לכך מצאנו רק לאחר החורבן ודווקא לגבי עניין שמחת התורה "טוב לי

תורת פיך מאלפי זהב וכסף", ופחות לגבי עצם מעמד האמונה וכריתת הברית בהר סיני.

זיכרון מעמד הר סיני ביום התרחשותו, מעין קיום החובה הכללית: "רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך... יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחרב", נשמר ביום זה במסורת הפיוט ובקריאת התורה לדעת הסובר שיש לקרוא בחג השבועות בפרשת מעמד הר סיני.

מנהגים שונים השתרשו במסורת ישראל בחג השבועות, תמורת מיעוט המצוות המעשיות בחג זה. יש מן העניין לעקוב אחרי טעמיהם ולהבחין בין מנהגים שתוקנו לזכר מעמד הר סיני כריתת הברית והתגלות ה' לעמו, ובין מנהגים הקשורים להראות שמחתנו בתורה.

במסגרת זו לא נאריך בפרטיהם של המנהגים הרבים אך מתוך מעקב אחר שרשיהם וטעמים ניתן לחלקם בין מנהגים הבאים לזכרון חג הקציר, מעמד הר סיני או קבלת התורה.

הראשונים נתנו טעמים אחרים למנהג הקדום של קריאת מגילת רות בחג השבועות. כמה מהם הובאו במחזור ויטרי (סימן שי"ב): "ויושבים וקורין מגילת רות. על שם שכתוב בה בתחילת קציר שעורים, תחת עצרת שנקרא ביכורי קציר חיטים. ויש אומרים על שם רות שנתגיירה, כדכתיב אשר באת לחסות תחת כנפיו. ואמרינן בהחולץ במסכת יבמות דקאמרה לה נעמי אסור לך לילך חוץ לתחום שבת, אמרה לה באשר תלכי אלך, וכו'. וישראל נתגירו בעצרת ונכנסו תחת כנפי שכינה בקבלת התורה. ת'. ובמדרש רות אמרינן למה נאמרה רות בעצרת בזמן נתינת התורה ללמדך שלא ניתנה תורה אלא על ידי ייסורין ועניות. וכן כתב רב יהודה בר ברזילאי בהילכותיו, שכשיצאו ישראל ממצרים על ידי ייסורין נגאלו, וכן רות".

הטעם הראשון מתייחס לפשוטן של מקראות, חג הקציר מול "תחילת קציר שעורים". הטעם השני מתייחס לעצם מעמד הר סיני, בו התגירו ישראל וכרתו ברית עם ה'. הטעם השלישי מתייחס לקבלת התורה מתוך ייסורים וליציאה ממצרים מתוך ייסורים.

בספר רקח (הלכות שבועות סימן רצ"ו) כתב: "נהג לקרות מגילת רות בעצרת קודם קריאת התורה לפי שכתוב בפרשת אמור אל הכהנים בענין המועדים בפרשת שבועות כתיב ובקצרכם את קציר ארצכם לעני ולגר תעזוב אותם, וכתוב ותורת חסד על לשונה, ובוועז עשה כן בקצירותו לרות. לכך קורין בעצרת מגילת רות". הרקח שילב את מתנות העניים התלויים בקציר עם העניין הכללי של "תורת חסד" ביחס לחסדיו של בועז בעת הקציר.

מכאן כנראה לקח החיד"א (ברכי יוסף סימן תצ"ד) את טעמו לקריאת רות: "נהגו לקרות מגילת רות בעצרת והוא מרז"ל בילקוט רות (רמז תקצו) מה ענין רות אצל עצרת ללמדך שלא נתנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני וכו'. ועוד כתבו ז"ל (ראה סוטה י"ד) דהתורה כולה גמילות חסדים, וכן במגילת רות יש בה גמילות חסדים". הטעם השני מבוסס על דברי הרקח, אך בהשמטת הקשר לזמן הקציר.

לחג השבועות כמה מנהגים הקשורים למאכלים מיוחדים. הכלבו (סימן נ"ב) מזכיר כמה מהם: "גם נהגו לאכול דבש וחלב בחג שבועות מפני התורה שנמשלה לדבש וחלב, כמו שכתוב (שיר השירים ז, יא) דבש וחלב תחת לשונך. ונהגו בכל ישראל גם כן לשום במצה זפר"ן והטעם לפי שמשמח הלב. גם נהגו הנשים לעשות בשבועות לחם ארוך ולו ארבע ראשים, ונראה לומר כי נמצא המנהג זכר לשני הלחם הקרב בעצרת, או אפשר מפני מזל תאומים המשמש בסיון".

הרי כי ישנם מאכלים שבאו לזכר התורה, ישנם שבאו לזכרון שני הלחם (ומעייין זכרון הפסח והחגיגה בליל הסדר, בשני תבשילין), ויש שבאו לגודל שמחת היום.

כך גם במנהג קישוט הבית ובית הכנסת. מנהג זה הובא במנהגי מהרי"ל (הלכות שבועות): "נוהגים להשטיח רצפת בית הכנסת בבשמים של עשבים ובשושנים, לשמחת הרגל". ספר הדינים והמנהגים מעגלי צדק לרבי בנימין הלוי משאלוניקי (סימן ל') כותב על פי המהרי"ל שמנהג זה נעשה "לכבוד התורה".

ר"י קירכום (מנהגות וורמייזא, ערב שבועות) הזכיר את שני העניינים: "לשמחת הרגל ולכבוד התורה". הרמ"א (תצ"ד) הביא מנהג זה וכתב שהוא נעשה לשמחת מתן תורה. וביאר הלבוש: "ונוהגין לשטוח עשבים ביום טוב דשבועות בבית הכנסת ובבתים זכר לשמחת מתן תורה, שהיו עשבים סביב הר סיני שנאמר (שמות ל"ד) גם הצאן והבקר אל ירעו וגו', שמע מינה שהיה שם מרעה".

לכאורה אינו מובן מה שמחה יש בזיכרון אותו מרעה שצמח באותה עת אל מול ההר ההוא. הטעם הפשוט הוא שיש בקישוט הבית בעשבים בשמים ופרחים משום שמחה – שמחת החג ושמחת התורה, ובעיטורים אלו יש גם דרך כבוד והדר, לכבוד התורה. נמצאנו כי גם עיקרו של מנהג זה נעשה לשמחת וכבוד התורה (יעיין במאמר הרב משה בוטון בירחון האוצר סיון התשע"ז).

לסיכום

התורה לא גילתה מהו התאריך המדויק של מעמד הר סיני, לא לשעתו ולא לדורות. הסקנו מכך שמעמד הר סיני וקבלת התורה לא תלויים ביום מסוים, אלא הם חיים וקיימים בקרב העם, בכל יום ויום, שנה ושנה, לעולם ועד. יתכן שנהגו ישראל מאז ומעולם לעשות בחג השבועות זכר למעמד הר סיני (למרות שאין אזכורים קדומים לכך).

הגם שעיקרו של החג נקבע מהתורה על קרבן שני הלחם, שמחת הקציר והודאה עליו לה', הרי שבמרוצת הדורות, מששמחו ישראל בתורה וקיבלוה מאהבה, ובמיוחד לאחר גלות בית שני, בעידן הזוהר של תורה שבעל פה – ימי התנאים והאמוראים, החלו שמחים ביום זה בשמחת התורה, והרבו בסעודות, בדרשות ובפיטוט לכבוד התורה. כך התקבלה דעת 'אחרים' להלכה שיש לקרוא בחג השבועות בפרשת מעמד הר סיני. הבהרנו גם מדוע אין מן התורה מצווה לשמוח בקבלת התורה.

הבחנו בין מעמד הר סיני כעיקר האמונה התגלות ה' וכריתת הברית עמו, לבין מעמד הר סיני כשורש נתינת התורה (שניתנה במהלך כל הארבעים שנה). ונוכחנו כי עיקרו של יום נסוב, בדברי חז"ל, סביב קבלת התורה בביטויי שמחה והודאה לה' על כי נתן לנו את תורתו תורת אמת. וזה עיקר טעמי המנהגים שנתווספו בחג במהלך הדורות.

עוד הסבנו את תשומת הלב לקשר ההדוק שבין התורה והארץ, ובין הקמח והתורה, כפי נוסח ברכת הארץ שבברכת המזון.

